
Guillem Calaforra, *Paraules, idees i accions. Reflexions «sociològiques» per a lingüistes*, València/Barcelona, 1999, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pròleg de Miquel Nicolàs. 306 pàgines.

Calaforra té el mèrit d'una trajectòria autogestionada. Pel que coneixem, ha emprat amb profit l'alemany que sap, s'ha preocupat d'obtenir les lectures necessàries de sociologia del coneixement, ha tingut sensibilitat per a escriptors difícils, ha exercit de traductor, ha mirat de publicar pel seu compte, i un dels resultats ha estat aquesta compil·lació d'articles de reflexió sociolingüística, o d'anàlisi del discurs, com a ell també li agradaria definir-la.

En bona part, aquest és un dels temes del llibre: l'esforç per trobar un llenguatge, i alhora l'esforç per esmicolar el llenguatge i els continguts de les disciplines que li són pròximes: la sociologia de la llengua, la filologia, l'assaig, l'anàlisi de les ideologies. Calaforra ha renunciat al típic estudi d'un cas o a descendir al terreny empíric en què es mou bona part de la recerca actual. Té massa preguntes per fer-se i ha procurat fer-se-les i contestar-les ací. Té moltes lectures i admira els clàssics: en la pàgina preliminar invoca Shakespeare, Goethe i Dante. Dins del llibre, s'ocupa de Joan Fuster i de Lluís V. Aracil. El cas d'Aracil és particular: Calaforra ha hagut d'aconseguir materials multicopiats, ja que Aracil no els sol lliurar a la impremta. Però Calaforra dedica els agraïments justos als que han reunit aquests materials, i descarrega més d'una invectiva (que matisa) contra la trajectòria recent de l'exprofessor valencià. En general, la fúria dialèctica de Calaforra s'interposa en la seua argumentació, que sol ser detallista i depèn de moltes fonts. Però anem cap als continguts del llibre.

Una introducció de vint pàgines anuncia els temes de la seua compil·lació: l'anàlisi del *dir*, la sociologia de la ciència i especialment l'origen epistemològic de la sociolingüística, la noció de discurs aplicada al que es diu sobre les llengües, les normes d'ús lingüístic, les ideologies i el pensament captiu, i alguns estudis centrats en obres particulars (Maragall, Fuster, Aracil, J. B. Thompson). Clou el llibre un breu recull de textos de Milosz, Cioran, Bateson, Peirce, Foucault i Douglas, i un útil índex onomàstic.

La primera secció («Definicions imperfectes») aborda les vaguetats de quaranta anys d'ús del terme «sociolingüística» a través de dos estudis perfectament documentats i útils per a qui vulgui conèixer el que s'ha fet a banda i banda de l'Atlàntic amb les indefinicions teòriques i la urgència de l'empirisme. Si he llegit bé, la dependència teòrica de la sociologia ha produït (paradoxalment) recerques sense una excessiva preocupació per una metodologia pròpia. Calaforra repassa, crec que exhaustivament, les classificacions més emprades, i conclou: «Si establim una perspectiva rigorosa d'història de les ciències socials i l'apliquem com a criteri per exigir profunditat teòrica, la sociolingüística ens desapareix de les mans» (pàg. 87).

La segona secció («Analitzant discursos», per què aquest gerundi?) revisa tres temes preciosos: la noció de substrat de la filologia moderna, els arguments comuns sobre el nom de l'idioma, i la cosificació de les normes d'ús –i es clou amb un assaig sobre el pensament captiu. En els quatre estudis la solidesa argumentativa de Calaforra es manifesta. Pel que fa al primer tema, la recerca sociològica va invertir les pressuposicions vitalistes de la noció filològica de substrat, i ací l'autor treu partit de la inversió posant al descobert les rutines discursives dels defensors de la noció. Calaforra en aquest punt descendeix a la història concreta, que és espanyola i en bona part també catalana –li interessa com, a través d'aquelles rutines discursives, s'inventa el passat, es jerarquitzen les varietats i es mantenen les tradicions. El segon tema enfoca l'argument d'autoritat (una versió més del manteniment de la

tradicció) a la llum dels pressupòsits científics –i l'objecte d'estudi és, concretament, la unitat nominal de la llengua catalana. Com abans, l'interès de Calaforra és descobrir els trucs argumentatius, centrats en aquesta ocasió en «les definicions científiques» i en l'apel·lació als experts. Una addenda de 1998 matisa el «popperianisme» de l'estudi, i hi introdueix alhora d'altres crítiques.

El tercer tema, la cosificació de les normes d'ús, pren volada teòrica i s'embarca amb un problema sociològic general: l'origen i el significat de les normes sociolingüístiques, tal i com s'accepten en les descripcions dels estudiosos. Hi ha molt Weber, i hi tornem a trobar l'anàlisi de continguts i la seua apreciació de les paradoxes, junt amb l'exigència d'una revisió a l'alça de la noció, en funció de la motivació, la creativitat i la intencionalitat. El quart assaig és una aproximació original al que Calaforra anomena, seguint Czeslaw Milosz, el pensament captiu (*Zniewolony umysl*, 1953): cercant els tòpics i l'estructura d'un discurs adaptat extraordinàriament a les circumstàncies –circumstàncies que dutes a l'extrem són la pròpia causa de l'anorreament del pensament. Les ramificacions que Calaforra imagina (amb les teories sobre el discurs, amb el sentit comú, amb el fanatisme, amb idees de Foucault, amb la repressió explícita) són interessants i aclaridores. Podríem dir que es tracta d'un estudi sobre la presó.

La tercera secció conté quatre treballs sobre autors. Maragall obre la llista, amb una relectura de les seues idees sobre la llengua i la comunitat, contrastades (ací ve la sorpresa) amb un text de J. M. Pemán sobre l'obra del poeta català. Maragall passa la prova de l'adequació als criteris sociolingüístics moderns, però Pemán no: «planteja conviccions oposades i lectures ben diferents de la qüestió» (pàg. 186), com ara la naturalitat del bilinguisme, la diferenciació funcional segons les llengües i la consideració del conflicte lingüístic com un «feliç accident històric». El segon autor és Joan Fuster, que Calaforra també rescata, a partir dels seus compromisos històrics i literaris, per a la nòmina del pensament sociolingüístic. Interessat com està l'autor del llibre per l'anàlisi ideològica i la disposició científica, l'aproximació de Fuster als fets socials li encaixa plenament –i ací l'estudi apareix esguitat d'adjectius laudatoris. El tercer autor és Lluís V. Aracil, de qui repassa la trajectòria sociolingüística, situant-ne la bibliografia, les creacions teòriques i els avanços discursius. En aquest estudi, el seu descontent amb les posicions recents d'aquell és paral·lel a la despreocupació per altres aspectes dels interessos intel·lectuals de l'exprofessor valencià (cosa relativament estranya donada l'orientació ambiciosa del llibre). No es tracta, doncs, d'un estudi sobre l'obra d'Aracil (d'altra banda impossible, en la mesura que l'autor continua sent prolífic) sinó d'un capítol de la recepció del seu treball en sociolingüística, amarat d'apreciacions personals, algunes incursions en detalls particulars sobre el mateix Aracil, relativament poca consideració respecte de la gent que ha continuat treballant amb ell, adjectius desmesurats (laudatoris i no) i (diria que) ben poca informació sobre les fonts intel·lectuals de la persona que estudia. El quart autor és J. B. Thompson (*Studies in the Theory of the Ideology*, 1984), que no comptava fins ara amb cap comentari o desenvolupament de la seua obra en català, com s'ocupa d'assenyalar Calaforra. Thompson és un estudiós de la ideologia en la formació del discurs, i Calaforra el segueix de prop sense descuidar-se de «pentinar» els enfocaments funcionals i l'anàlisi conversacional (pàgs. 256-260). Ara: de debò creu Calaforra que «la manca d'una teoria sistemàtica on inserir els conceptes i les anàlisis redueix molt la potència explicativa d'aquestes metodologies»? És aquest el problema? Un dels resums que fa de Thompson resulta més clar: (tradueixo) «estudiar la ideologia és estudiar les maneres a través de les quals el significat serveix per a mantenir les relacions de dominació» (pàg. 262) i més endavant, tot citant Castoriadis, «tot llenguatge és abús de llenguatge». L'article acaba amb les propostes teòriques de Thompson.

El to del llibre de Calaforra en moltes ocasions és pretensió, i sempre és força documentat i crític. El desdeny no li fa cap bé. La informació que aporta, i les anàlisis, estan estructurades i argumentades. Ens indica per on podria procedir una sociolingüística o una anàlisi del discurs crítica amb la història i amb les seues produccions –encara que avui la recerca s’encamini en altres direccions. El seu pensament tendeix al sistema, però en el llibre es manifesta sobretot una vocació «foucaultiana». El lector pot disfrutar amb les seues percepcions i les seues ironies, i aprendre de la seua exigència i la seua precisió. Calaforra mostra un estol de lectures consistent. Encara no som davant d’un assaig, però la tria dels seus autors preferits ens indica que podríem ser-hi. Cal felicitar-se per l’aparició d’aquest llibre, estar atent a pròximes aportacions i veure com evolucionen els seus temes.

Amadeu Viana
Universitat de Lleida

Josep Giner, un filòleg modern i compromés

Giner Marco, Josep, *Obra filològica (1931-1991)*. Estudi preliminar, edició crítica i índex a cura d’Antoni Ferrando, amb la col·laboració de Santi Cortés, València, IIFV, Denes, 1998.

L’esforç personal i professional d’Antoni Ferrando i Santi Cortés i el treball editorial de l’Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i de Comercial Denes ens permeten gaudir de l’obra filològica impresa de Josep Giner i Marco (1912-1996), fins ara dispersa en revistes i publicacions de difícil accessibilitat, i ara feliçment reunida en un volum de més de sis-centes pàgines.

Josep Giner, a més d’un dels lingüistes valencians del segle xx millor orientat i capacitat, fou un home generós i compromés amb la defensa patriòtica de la llengua catalana. Era també un home tenaç, d’una voluntat ferma que el dugué a vèncer totes les dificultats personals i derivades de la situació sociopolítica, i a fer-se, a pesar de tot, amb una sòlida formació en lingüística. Durant els difícils anys de la postguerra, malgrat les penúries econòmiques del moment, Giner hagué de suplir la mancança de les biblioteques de València en obres de lingüística amb l’esforç de la formació d’una biblioteca personal que, com diu Antoni Ferrando, cap als anys 50 era ja la millor biblioteca filològica del País Valencià.

Com a filòleg, ens ha deixat el seu ensenyament en pràcticament totes les facetes de la nostra llengua: la gramàtica històrica, l’etimologia, la història de la llengua, la lingüística descriptiva, la normativa, la sociolingüística, la dialectologia, l’edició de textos i la toponímia, sense oblidar la poètica i la literatura. Format sota el mestratge de Fabra i de Joan Coromines, i atent sempre a les novetats de la Filologia Romànica, les aportacions lingüístiques de Josep Giner han influït posteriorment en diversos lexicògrafs, gramàtics i filòlegs, i avui dia són encara imprescindibles i de plena actualitat. Giner se situa en la tradició dels millors romanistes i comparatistes europeus. Era conscient que només amb una sòlida formació lingüística romànica es poden realitzar amb solvència estudis sobre el català, com sobre qualsevol llengua romànica. Això el duu a aportar també dades sobre les altres llengües romàniques: el portugués, el castellà i els seus dialectes, l’occità, el francès... Com va comunicar en una carta a Joan Coromines, l’any 1947, tenia en projecte de fer una Gramàtica històrica de les llengües hispàniques, que

malhauradament no va poder dur a efecte. I és que Josep Giner, home profundament compromés amb el seu poble i la seua llengua, va subordinar la seua indubtable capacitat en teoria lingüística a les necessitats col·lectives dels valencians del moment, dedicant-se principalment a la tasca de divulgació i de difusió lingüística, que sempre va fer, però, des de la solidesa dels seus coneixements de gramàtica històrica, de dialectologia, d'etimologia i de romanística. Igualment, volia que els estudiosos valencians es dotassen d'una «sòlida formació lingüística romànica que els ajude a perfeccionar els seus estudis sobre el valencià» (*Obra filològica*, p. 49).

A pesar de tots els seus mèrits indiscutibles, l'obra de Josep Giner és encara avui poc coneguda. Un primer pas per a una valoració justa de l'obra de Giner és indubtablement el llibre d'Antoni Ferrando i Santi Cortés. Aquest llibre s'obri amb l'emocionant plany que li dedicà el seu mestre i amic Joan Coromines en conèixer la notícia de la seua mort, en el que fou el seu darrer escrit personal. Segueix un complet «Estudi preliminar» de vuitanta-dues pàgines en el qual Antoni Ferrando presenta, detalla, classifica i comenta acuradament l'obra i la trajectòria vital de Josep Giner. Per facilitar la consulta dels treballs filològics de Giner, Ferrando els distribueix en deu seccions, respectant dins de cadascuna l'ordre cronològic d'aparició dels treballs. En concret, són:

- 1) Qüestions elementals de filologia.
- 2) Lingüística diacrònica i edició de textos.
- 3) Ortografia, fonètica i ortologia.
- 4) Morfologia i sintaxi.
- 5) Lexicografia, etimologia i dialectologia.
- 6) Toponímia.
- 7) Qüestions de llengua literària i popular.
- 8) Poètica.
- 9) Temes literaris.
- 10) Temes de reivindicació lingüística i nacional.

En els treballs de la primera secció, des d'una profunda convicció de la unitat lingüística, Giner justifica la legitimitat d'emprar els termes *valencià* i *català* com a noms d'una sola llengua. Afirmar amb arguments filològics la unitat de la llengua catalana i el seu caràcter individualitzat, diferenciat del castellà, de l'occità i de les altres llengües romàniques.

Josep Giner va dedicar alguns dels seus millors treballs d'investigació a la lingüística diacrònica. En aquest camp forneix dades, descripcions i explicacions, algunes novedoses, sobre canvis i fenòmens lingüístics del català antic, així com precisions cronològiques. Algunes d'aquestes reflexions, sovint sintètiques, han estat repeses i aprofundides posteriorment per altres lingüistes.

Per exemple, com Fouché i Coromines, es mostra partidari de la diftongació condicionada de E i O breus davant iod en català, igual que en occità, amb una posterior reducció dels triftongs resultants, i s'avança a Josep Gulsoy en la descripció dels contextos en els quals la /e/ del llatí vulgar (E, AE del llatí clàssic) es manté oberta en català.

S'avança a autors com Antoni M. Badia i Margarit o Philip Rasico, atribuint la pèrdua de la -r final en català a l'analogia dels plurals en -rs, i situa aquest emmudiment al segle XVII. A diferència d'altres autors, com el mateix Coromines, creu que el valencià antic no perdria mai la -r final.

Per a Josep Giner, el català medieval, a diferència d'altres llengües romàniques més diferenciades, fruïa d'una enorme uniformitat interna. Amb l'excepció potser del diferent tractament en català oriental i occidental de E, I llatines i de les vocals àtones a, e, encara que en el darrer cas creu que no està demostrat que la [ə] àtona del català oriental existís ja al segle XIII, considera que les diferències entre les modalitats lingüístiques catalanes són d'origen

modern, produïdes sobretot des del segle XVII. És interessant en aquest sentit la diferenciació teòrica que planteja entre dialectes i modalitats, atenent la data i l'origen de la diferenciació.

Quant a la datació dels canvis lingüístics moderns, per exemple situa el tancament de *o* àtona en *u* en català oriental als segles XVII-XVIII; el tancament de *o* tònica en *u* en rossellonés, a partir del segle XVIII; la generalització urbana de l'article salat del balear la situa a partir del segle XVIII creu que en el seu origen era un tret rural. També creu que de procedència rural els antics subjuntius analògics en *-ia* del català oriental i la seua posterior reducció a *-i*. Considera que els perfets simples regulars encara eren vius a Catalunya al segle XVII, encara que ja començaven a declinar davant els perfets perifràstics. Uns altres trets que Giner creu propis del català oriental modern són la palatalització del nexa *tl* en *ill*, la semiconsonant [j] en els indicatius i gerundis del tipus *creiem*, *veient*, la monoftongació de *gua* en *go*, la desafricació de les palatals /dʲ/ > /j/, /tʃ/ > /ʃ/, o les assimilacions del tipus *monjos* per *monges*, entre altres.

També es mostra innovador, avançant-se al pensament generalitzat del seu temps, en la seua negativa a acceptar una «decadència» de la llengua catalana entre els segles XVI i XIX. Tracta així de combatre el complex d'inferioritat lingüística dels seus conciutadans i de fomentar-ne la lleialtat lingüística, com també amb la defensa de la qualitat del valencià parlat, hereu d'una tradició catalana multiseccular, ininterrompuda des de l'Edat Mitjana fins als nostres dies.

Des del punt de vista de la sociolingüística, Giner s'avança al seu temps en aspectes, encara candents actualment, com el mite del bilingüisme valencià, el perill de *patuesització* de la llengua, l'assenyalament d'alguns mecanismes del procés de substitució lingüística, l'important paper dels escriptors en la dignificació social de la llengua, o les propostes de territorialitat lingüística o de cooficialitat arreu de l'Estat del castellà i del català com a bases d'una política lingüística garant dels drets dels catalanoparlants.

D'altra banda, Giner supera amb els seus treballs la dicotomia esterilitzant que alguns han creat artificialment entre sincronia i diacronia en lingüística. La lingüística descriptiva i prescriptiva es beneficia dels coneixements diacrònics, i la lingüística històrica al seu torn s'enriqueix amb el coneixement de la sincronia actual.

Seguidor i deixeble de Pompeu Fabra, i difusor de la normativa del Mestre entre els valencians, Giner no es limita a reproduir mecànicament els criteris fabristes, sinó que en la seua tasca gramatical i lexicogràfica està sempre present la voluntat de millorar la codificació lingüística. En l'Estudi preliminar d'Antoni Ferrando (ps. XLI-XLIV) trobem un útil resum de les aportacions i recomanacions normatives més rellevants de Josep Giner en morfologia i sintaxi. Com diu Antoni Ferrando (*Obra filològica*, p. LXXIII), Josep Giner mirà d'«adequar els postulats generals del fabrisme a la realitat valenciana... i... de potenciar el sentit territorialment integrador del fabrisme, i alhora millorar-lo amb les aportacions valencianes». Prova de la solvència i encert dels criteris de Giner és que moltes de les seues propostes han estat finalment acceptades per l'Institut d'Estudis Catalans.

Entre tots hem de procurar, doncs, que el llegat filològic de Josep Giner, ple d'actualitat, continue viu entre nosaltres i siga un referent irrenunciable i el punt de partida de noves i fructíferes investigacions. En aquest sentit el llibre d'Antoni Ferrando, amb la col·laboració de Santi Cortés, és sens dubte una fita ben important, ja que permet posar-lo a l'abast de tothom. Desitgem que des d'ara l'obra de Josep Giner i Marco deixe de ser poc coneguda i passe a ser valorada com es mereix. Fent nostres les paraules de Joan Coromines en el seu *plany*, «així tingui mils i milers de seguidors».

JOAQUIM MARTÍ

Carles Segura, *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*, Elx, 1998, Ajuntament d'Elx.

El parlar d'Elx... és el segon treball important de Carles Segura, un jove professor alacantí que va irrompre fa poc en el camp de la dialectologia catalana amb la primera i única monografia de què disposem –per ara– sobre el parlar d'Alacant (Segura, 1996). Encara ningú no havia estudiat monogràficament les dues varietats locals demogràficament més rellevants del subdialecte de l'Alcantí-Vinalopó. Els estudis precedents, o bé abastaven tot el valencià meridional, des d'Alzira fins a Guardamar (Veny, 1971), o bé se centraven en l'alacantí, en un sentit regional (Colomina, 1985), o bé es limitaven a la comarca interior del Vinalopó Mitjà (Montoya, 1989). Però cap d'aquests investigadors no havia gosat encara «enfrontar-se» en exclusiva amb els parlars d'Elx i Alacant. Segurament, el fet que es tracta dels parlars propis de les dues zones més urbanitzades, i, alhora, més castellanitzades socialment de la regió, ha contribuït a fer-los poc atractius per a una plantejar-hi un qüestionari dialectològic de caràcter tradicional que anàs a la recerca de parlants nadius «incontaminats». Aquestes dificultats són les que ha hagut de superar –i cal dir que ho ha fet amb ple èxit– el nostre autor ressenyat. Efectivament, Carles Segura hi ha reeixit amb els dos ossos més durs de rosegar del subdialecte més meridional de la llengua catalana. No entrarem ara a comentar el seu llibre sobre Alacant perquè ja hem tingut ocasió de fer-ho en un altre lloc on destacàvem el rigor i la destresa amb què descrivia el parlar objecte d'estudi (Montoya, 1996/97: 440), però hem cregut convenient esmentar-lo ací com a membre fonamental d'una parella de parlars fins no fa gaire absent dels tractats de dialectologia catalana: la formada per Elx i Alacant.

El parlar d'Elx... és un estudi dialectològic clàssic: consisteix en una descripció de la gramàtica del parlar, composta per un capítol sobre fonètica (pp. 21-51), un altre sobre morfologia (pp. 53-113), i un darrer sobre lèxic (pp. 115-164). L'apèndix cartogràfic que hi ha al final hauria d'haver estat més complet, si més no, tant com ho era el corresponent que el mateix Segura va incloure al seu *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*. Així mateix, hem trobat a faltar a la secció d'apèndixs una relació alfabètica completa de tot el vocabulari estudiat al capítol sobre lèxic. Però no hem d'esmentar només mancances perquè el llibre es destaca més per les seues aportacions novedoses i això és el que volem ressaltar a les línies que seguiran.

A l'apartat fonètic, podem considerar gairebé exhaustiva l'anàlisi de les *oo* obertes rizotòniques que existeixen en formes verbals del parlar il·licità contra la norma majoritària del valencià: *sobra, cobra, alforra* ('estalvia'). Un nivell similar d'exhaustivitat assoleix l'estudi sobre l'elisió de les *dd* intervocàliques, amb casos extrems com els de *cony* ('codony'), *fieu* ('fideu'), *moo* –amb la primera *o* oberta i la segona tancada– ('modo, mode') o *saluar* ('saludar'). Segura ens fa veure que els ancians, allà on no elideixen les *dd*, les pronuncien oclusives: *a dinar, pedra, medalla*, etc, fenomen que sobta atès que la passa prèvia a l'elisió hauria de ser la pronúncia fricativa. Finalment, el nostre autor ja passa de puntetes per altres fenòmens que podrien haver-li donat més joc, com per exemple el d'una altra elisió, la de les *-r* finals, regla variable del parlar il·licità, que esdevé categòrica (la pèrdua) a les partides rurals més pròximes a Crevillent, localitat que l'elideix sistemàticament.

Al capítol morfològic, Segura s'acosta superficialment a temes com el dels plurals de noms acabats en *-st*, que encara construeixen sota formes com *trists* o *disposts* alguns dels més vells del terme; el de la introducció de morf

de gènere en adjectius com *alegra, estudianta, ignoranta*, etc, o el de l'afegitó d'un increment de tipus velar a moltes primeres persones del present d'indicatiu i del futur simple: *séc* ('(jo) sé'), *pòsec* ('(jo) pose'), *cantarec* ('(jo) cantaré'), etc. Però el tractament de la flexió verbal és més complet que aquesta darrera menció ja que Segura inclou en aquest capítol 34 conjugacions verbals (només de les formes simples) en transcripció fonètica, material de consulta molt útil (pp. 74-107). La secció dedicada als adverbis que clou la morfologia és també força completa.

Per últim, l'estudi lèxic se'ns presenta estructurat per camps semàntics: el camp i la natura; el poble, la casa i els oficis; els éssers vius; els menjars, i les persones i les coses humanes. El lèxic il·licità és d'un alt interès per a la dialectologia catalana perquè al costat de castellanismes crus, com ara *sacar* ('traure, llevar'), que Segura no estudia, hi ha mots d'ascendència ben genuïna que a molts llocs dels Països Catalans han desaparegut: *amprar, nafrrar, panerola, surrar*, etc. El capítol lèxic es complementa amb un estudi de topònims del terme municipal, on no manca una anàlisi més detinguda del que dona nom a la ciutat: *Elx*, provinent de la forma preromana *Illice* filtrada per una pronúncia mossàrab, segons el nostre autor (pp. 158-159).

Brauli Montoya Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- COLOMINA, J. (1985). *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant: Institut d'Estudis «Juan Gil Albert».
- MONTOYA, B. (1990). *La interferència lingüística al sud valencià*, València: Generalitat Valenciana.
- (1996/97). «Segura, Josep Carles: *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Alacant: Institut d'Estudis Juan Gil Albert, 1996. Gimeno, Lluís: *Atlas lingüístic de la Diòcesi de Tortosa*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans», *Revista de llengües y literatures catalana, gallega y vasca*, V, 439-442.
- (1996). *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Alacant: Institut d'Estudis «Juan Gil Albert».
- VENY, J. (1971). «El valencià meridional», *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1978.

Júlia Todolí, *Els pronoms personals*, Biblioteca Lingüística Catalana 23, Servei de Publicacions, Universitat de València, València 1998, 151 pp. ISBN: 84-370-3494-9.

Són molts els lingüistes que, des d'antuvi, han constatat que el significat etimològic de *pronom*, 'substitut del nom', no s'adequa, ni de bon tros, al funcionament dels elements que representa. El que sorprèn, però, és que, malgrat la coincidència dels lingüistes a assenyalar-ho, persisteixi la manca de treballs que abordin, de manera exhaustiva, el problema de la delimitació d'aquest concepte i del funcionament dels elements als quals fa referència. En aquest sentit, l'objectiu de J. Todolí a *Els pronoms personals* de proporcionar una visió global sobre les propietats d'aquests pronoms és una tasca àrdua i altament ambiciosa i hem d'agrair a l'autora que hagi assumit aquest repte.

El contingut del llibre s'estructura en cinc capítols, un epíleg i la bibliografia, que molt encertadament es presenta dividida en obres bàsiques comentades i referències generals. La utilitat d'oferir un breu resum dels principals treballs sobre el tema tractat és indiscutible ja que adreça directament el lector a les fonts de temes concrets sense que –com passa sovint– s'hagi de navegar a les palpentes per l'extensa bibliografia que, com és preceptiu, s'ofereix. L'obra comença repassant les definicions del terme *pronom* que s'han proposat en els estudis més tradicionals, que s'adscriuen al criteri etimològic, i les que s'han formulat des de la perspectiva de la lingüística actual, que proposen definicions més formals a partir de criteris sintacticosemàntics (com la gramàtica generativa) o definicions més funcionals a partir de criteris pragmaticodiscursius (com la gramàtica del discurs). S'indiquen els problemes que presenten aquestes definicions i es proposa una definició integradora sintacticosemanticodiscursiva.

En el segon capítol es delimita la classe dels pronoms personals, s'analitzen les propietats sintàctiques, semàntiques i pragmàtiques d'aquests elements i es presenten diferents classificacions proposades en la bibliografia segons el tipus de criteri utilitzat. És d'agrair el resum que s'ofereix a la p. 43, que inclou un exemple representatiu de cada subclassificació; és un bon exemple del domini de la bibliografia de l'autora i de la seva voluntat clarificadora i entenedora. Els lectors no gaire familiaritzats amb els conceptes de la lingüística actual ('anàfores', 'pronoms buits', 'variables lligades', etc.) hi trobaran un punt de referència inestimable per a afrontar amb tranquil·litat tant la lectura de la resta de capítols com la d'altres treballs especialitzats, que sovint s'abandonen pel caràcter hermètic de les anàlisis que s'hi presenten. La conclusió a què s'arriba en aquest capítol constata que «els pronoms personals constitueixen una categoria complexa on s'integren elements amb un comportament sintàctic, semàntic i pragmàtic no sempre convergent, però que coincideixen en la manca d'autonomia referencial» (p. 45). Ben poca cosa, doncs, sembla compartir el conjunt d'aquesta classe de mots: l'únic aspecte en què tots els lingüistes coincideixen a l'hora de definir-la és la manca de trets semàntics inherents i, en conseqüència, la dependència, pel que fa a la interpretació d'aquests elements, del context en què s'emet l'enunciat. Sigui com sigui, el lector no pot deixar de preguntar-se si realment aquesta és l'única propietat compartida o si hi ha altres propietats cohesionadores d'aquesta classe de mots. Es tracta d'una pregunta que no queda totalment resolta, sobretot perquè els capítols següents se centren en una sèrie de microestudis autònoms sobre «La pronominalització anafòrica» (§ 3), «Els pronoms clítics» (§ 4) i «El doblament de clític» (§ 5) en lloc d'oferir un tractament *global* i *integrador* de tots els pronoms personals. Tampoc no contribueix a tancar el tema el fet que es parli consecutivament de pronoms anafòrics i de pronoms clítics, quan, tal com es dedueix de les classificacions presentades a § 2, *anàfores* i *clítics* no són termes complementaris ni exhaustius. El lector, doncs, haurà de fer l'esforç suplementari d'anar deduint sobre quins pronoms personals es parlarà i sobre quins no en els capítols següents.

El capítol tercer comença amb la definició de pronominalització anafòrica de Rigau (1979: 98, *op. cit.* p. 47): «operació de substitució fonamentada en una relació anafòrica, on la forma pronominal sol ser més reduïda que el seu antecedent a fi d'agilitar el discurs». D'aquesta definició J. Todolí dedueix que la pronominalització té dues funcions inherents, la interpretativa i la de substitució. La primera propietat es vincula a una anàlisi pròxima a la gramàtica textual i es considera que està associada a la globalitat del context (i, per tant, a condicions semàntiques, sintàctiques i pragmàtiques); en canvi, la segona propietat, des d'una perspectiva més pròxima al generativisme, es lliga a condicions estrictament sintàctiques. Una petita observació sobre la delimitació de l'objecte d'estudi del capítol (la *pronominalització anafòrica*): caldria haver esmentat de forma més explícita els pronoms que, d'acord amb els criteris que fa servir l'autora, són considerats anafòrics. La resta del capítol (§ 3.3) es destina a fer un repàs breu del tractament que han rebut els pronoms a la gramàtica generativa des de la teoria (pre)estàndard

transformacional a la teoria no transformacional del règim i lligam. És lloable l'esforç de síntesi i de claredat en l'exposició que aconsegueix l'autora (veg., per exemple, el resum de la p. 63), esforç que agrairà en particular el públic no iniciat en sintaxi generativa. No obstant això, el més avesat a aquests temes, que coneix l'antecedent de Rigau (1981), hi trobarà a faltar referències a models més actuals. La conclusió a què s'arriba és que cal un enfocament complementari oracional i textual per a donar compte del funcionament dels pronoms. No se'ns diu, però, de quina manera es pot fer factible una teoria d'aquest tipus. Sembla, doncs, que som encara lluny d'aconseguir una teoria sistemàtica que sigui capaç de donar compte dels pronoms personals.

El capítol quart es dedica específicament a la subclasse dels pronoms clítics. En primer lloc s'ofereix un estudi sistemàtic de les funcions que realitzen els pronoms clítics en les oracions (§ 4.1). S'agrupen en funció argumental, adjunta, predicativa, impersonal i lèxica. Per a l'autora, realitzen una funció argumental els clítics que s'associen amb posicions nominals exigides pels verbs, directament (els que funcionen com a complement directe) o a través de preposicions (els que funcionen com a complement indirecte o com a complement de règim verbal); realitzen una funció adjunta els clítics relacionats amb sintagmes *animats* no exigits pel verb. La caracterització, perfectament vàlida, de la funció adjunta a partir del tret humà limita aquesta funció als datius (benefactius, possessius i ètics), dels quals s'ofereix una anàlisi molt completa; hi manca, però, una anàlisi paral·lela dels clítics no argumentals de caràcter no animat (com *hi* a *No hi compro mai, en aquella botiga*), que, exclusivament a partir del seu caràcter no argumental, també són considerats adjunts per altres autors. La funció predicativa es limita als pronoms relacionats amb sintagmes atribuïts i predicatius que no substitueixen una posició *nominal* ni *animada*. Aquest criteri, també perfectament vàlid, reserva la funció predicativa per als clítics *ho, hi* i *en* (com *en* a *Ahir estava trist i avui encaran'està més*, p. 80), però no aporta res de nou sobre els casos problemàtics –i qüestionats per alguns gramàtics– dels clítics nominals definits relacionats amb sintagmes atribuïts i predicatius, en què s'encavallen la funció argumental i la predicativa (com *les* a *Són les teves cosines o no les són?*, p. 81). La caracterització de les dues funcions restants, la impersonal i la lèxica, és més indiscutible en tant que han estat millor delimitades per la tradició sintàctica. Els clítics lèxics són els que formen una unitat amb el verb i li donen un sentit especial (com *hi* a *Lluís no hi sent bé*, p. 95); no remetent a cap antecedent lingüístic ni realitzant cap funció sintàctica. Els clítics impersonals són *es* i, en algunes construccions, *hi*, que impedeixen la realització del subjecte agent en l'oració (com a *La proposta s'ha aprovat* i a *A la sola hi posa el preu*, p. 90). En l'apartat següent (§ 4.2) es recullen, esplèndidament, altres propietats que comparteixen els clítics amb relació a la posició que ocupen, la correferencialitat dels sintagmes substituïts, la unitat morfosintàctica que formen amb els verbs, l'ordenació entre ells i les combinacions possibles. A § 4.3 es presenten diferents enfocaments fonològics i sintàctics que han rebut aquests pronoms i s'aprofundeix en dos tractaments sintàctics que s'han desenvolupat dins el model generatiu: el basat en el moviment i el basat en la generació dels pronoms a la base. Després de presentar els avantatges i els inconvenients de cada hipòtesi, se suggereix una «tercera possibilitat teòrica, a mitjan camí entre les dues anteriors, [que] consistiria a postular que alguns clítics es generen en una posició argumental, mentre que d'altres apareixen directament entre les categories flexives del verb» (p. 119). Es tracta d'una via d'anàlisi ben interessant que segurament s'hauria d'haver explotat d'una manera més exhaustiva, tractant fins i tot de resoldre el problema, apuntat per l'autora, de «decidir quins clítics s'inclouen en cada grup» (p. 119). Hi trobem a faltar també alguna referència a l'enfocament morfològic que han proposat autors com Bonet (1991), treball citat en la bibliografia del llibre.

El capítol cinquè se centra en un tema molt específic i característic de les llengües romàniques: les oracions amb doblament de clíctic. Es descriuen exhaustivament els factors que afavoreixen el doblament i s'estableix un

determinat ordre jeràrquic entre ells (§ 5.1 i § 5.2). També s'analitza la funció d'aquest doblament (§ 5.3) i es resumeix l'actitud de la gramàtica normativa davant aquest tema (§ 5.4). Pel que fa als factors que determinen el doblament, es tenen en compte les propietats referencials dels arguments (l'animacitat i la definitud afavoreixen el doblament), el grau d'implicació en l'esdeveniment verbal (els arguments doblats tenen un grau de participació més alt) i el caràcter temàtic dels elements (doblen sobretot els arguments tematitzats o, entre els rematitzats, els que són altament focals). L'única reserva que podem expressar en relació amb aquest apartat és el fet que apareixen conceptes nous que no sempre són ben definits per l'autora. Per exemple, la jerarquia que fa referència al grau d'implicació s'expressa en termes de *papers temàtics* (p. 126), concepte que en els capítols anteriors no havia estat central per a definir cap de les propietats atribuïdes als pronoms personals; tampoc no s'argumenta prou bé la distinció entre *tema*, *rema* i *focus* que s'utilitza (p. 127), conceptes que han estat a bastament discutits des de diferents perspectives lingüístiques (veg., per exemple, els treballs de Vallduví (1988, 1990), que són citats a la mateixa bibliografia del llibre).

L'epíleg (§ 6) no presenta cap conclusió nova sinó que es limita a recapitular el que s'ha dit anteriorment.

En definitiva, *Els pronoms personals* és una contribució significativa en l'estudi dels pronoms personals i, molt especialment, per a l'estudi dels pronoms clítics des del punt de vista sintàctic i semàntic. L'obra té l'avantatge de separar en cada capítol els aspectes teòrics dels descriptius, cosa que permet al lector poc interessat en discussions teòriques descartar-ne la lectura sense perdre el fil. No hem de buscar-hi res més que el que l'autora ha pretès: fer una obra de caràcter general accessible a un públic no familiaritzat amb models teòrics però iniciat en lingüística. I J. Todolí ho aconsegueix amb una claredat expositiva admirable. El lector que vulgui aprofundir en l'anàlisi d'aquests elements haurà de recórrer a altres treballs de la mateixa autora i d'altres investigadors.

Maria Rosa Lloret Univesitat de Barcelona

Referències:

Bonet, Eulàlia (1991): *La morfologia dels clítics pronominals en català i en altres llengües romàniques*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).

Rigau, Gemma (1979): «Entorn de la naturalesa anafòrica dels pronoms personals en català», *Els Marges*, 16, pp. 93-98.

— (1981): *Gramàtica del discurs*, Bellaterra, Publicacions Universitat Autònoma de Barcelona.

Vallduví, Enric (1988): «Functional load, prosody and syntax: left detachment in Catalan and Spanish», *Chicago Linguistics Society*, 24, pp. 391-404.

— (1990): «The role of plasticity in the association of focus and prominence», *ESCOL*, 7, pp. 295-306.